

**DUREC, Jaroslav – MADURA, Pavol (eds.).
Slovenské ženy v národnom hnutí. Martin : Matica
slovenská, 2024, 424 s. ISBN 978-80-8128-344-4.**

Zborník *Slovenské ženy v národnom hnutí*, ktorý vzišiel z rovnomenného názvu medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v júni 2024, predstavuje jeden z najvýznamnejších publikačných výstupov Matice slovenskej v rámci príznačne vyhláseného Roka slovenských žien. Rozsiahla, 424-stranová, publikácia prináša komplexný a dlho očakávaný pohľad na tému, ktorá bola v slovenskej historiografii vždy prítomná, avšak málokedy spracovaná s takouto systematickosťou a rozsahom.

Kontext zborníka je priamo zviazaný s 200. výročiam narodenia dvoch kľúčových, hoci odlišných žien štúrovskej éry – Adely Ostrolúckej a Anny Hurbanovej-Jurkovičovej. Toto jubileum poslúžilo ako príležitosť pre editorov Jaroslava Durca a Pavla Maduru na zostavenie diela, ktoré mapuje prínos slovenských žien k národnému, kultúrnemu a spoločenskému životu od 19. storočia až po moderné dejiny 20. storočia s presahmi do dnešných dní. Vytvorili tak akúsi biografickú sondu naprieč národným hnutím, ktorá je zameraná na ženské pokolenie, ktoré býva často opomínané. Popri štúdiách zameraných na konkrétne mená osobností zborník obsahuje aj všeobecnejšie kapitoly o emancipácii žien, ktorá prebiehala súčasne s národnou emancipáciou na pozadí globálnej liberalizácie spoločnosti, meniacich sa kultúrnych podmienok a narastaním vzdelanosti.

Cieľom zborníka je predovšetkým vyplniť biele miesta a rozptýliť stereotypný obraz národných dejín, v ktorom ženy figurovali skôr ako pasívne múzy či podporovateľky svojich aktívnych mužov spoza rodinného krbu. Pretože opak bol pravdou. Ako *Slovenské ženy v národnom hnutí* poukazujú, boli to aktívne tvorkyne hodnôt, organizátorky, publicistky, umelkyne a nositeľky emancipačných myšlienok. Hlavným prínosom diela je systematické zviditeľňovanie žien nie ako pasívnych objektov, ale aktívnych subjektov dejín. Zámerom zborníka je teda vo vedeckej rovine zhodnotiť význam slovenských žien v národnom hnutí, a to aj za hranicami vlasti, v premenách času a predstaviť ich odkaz pre súčasnú slovenskú spoločnosť.

Zborník je recenzovanou kolektívnou monografiou, ktorá zahŕňa celkovo tridsaťtri vedeckých štúdií. Tento pôsobivý počet príspevkov je logicky rozčlenený na štyri ucelené interdisciplinárne sekcie – historickú, kulturologickú, zahraničnú a literárnu. Vďaka rôznorodosti, ktoré tieto sekcie prinášajú, sa dozvedáme o nespochybniteľnom prínose žien z niekoľkých pohľadov. Prvá, historická sekcia je najobsiahlejšia. Zahŕňa trinásť štúdií, v ktorých sa striedajú jednotlivé osobnosti so všeobecnými témami procesu emancipácie a snáh žien zasahovať do spoločenského diania. Sekciu otvára štúdia Erika Germušku s témou Postavenie slovanskej ženy od tradičnej po postmodernú spoločnosť. Autor sa venuje analýze vývinových etáp spoločnosti, ktoré ovplyvňujú pohľad na rolu ženy. Cieľom príspevku je vymedziť otázku ďalšieho vývoja premien spoločnosti od tradičnej po informačnú, postindustriálnu a postmodernú, ktorej centrom je rodina ako jej nemenná konštanta.

V ďalšej štúdií sa Radka Semancová zaoberá životným príbehom Anny Pivkovej, prvej podpredsedníčky spolku Živena. Príspevok je zameraný tak na vonkajšiu stránku jej osobnosti a jej verejného angažovania, ako aj na jej vnútorný svet. Zborník vyzdvihuje ženy, ktoré stáli po boku národovcov ako organizátorky a aktivistky, napríklad Amália Francisciiová, ktorej svoju štúdiu venoval Dominik Blanár. Verná a obetavá manželka významného štúrovca, ktorý sa zaslúžil o založenie Matice slovenskej, preniesla umenie a svoj ženský cit na obal Stanov Matice slovenskej. Velikánku na poli literatúry a publicistiky Eleny Maróthy-Šoltésovú predstavil vo svojej štúdií Radoslav Žgrada ako výraznú spisovateľskú osobnosť a predstaviteľku spolku Živena. Svoju štúdiu jej venovala aj Helena Saktorová, ktorá sa zamerala na zmapovanie miest jej bývania.

Ďalšia štúdiá skúma príčiny a dôsledky ženskej emancipácie 19. storočia na Slovensku. Jej autorka Viktoria Nadolska analyzuje premenu vnímania vzorcov správania mužov a žien od tradičných morálnych postojov k moderným a rodové vzťahy v rámci nich. Zborník dáva priestor aj menej rezonujúcim menám, a to na mieste príspevku Blanky Ušiakovej, ktorá predostiera trojicu osobností – Annu Kolényovú, Annu Hurbanovú a Johanku Hrebendovú. Cieľom jej príspevku je poukázať na skutočnosť, že mnohé manželky popredných národovcov svojou činorodosťou vyšli z ich tieňov a sami boli aktívne v národnom hnutí. Peter Podolan nasledujúcou štúdiou odokrýva biografický medailón Heleny Turcerovej-Devečkovej, ktorá vynikala svojou inteligenciou na poli vedy a pedagogiky. Užší záber na túto intelektuálku poskytuje príspevok Bohumily Frenčuchovej, ktorý sa zameriava na život a pôsobenie Heleny Turcerovej-Devečkovej v Kežmarku. Nepochybniteľný prínos v zborníku má štúdiá Dominiky Dinušovej, ktorá zachytáva emancipačné procesy v konfliktoch 20. storočia, v ktorých boli ženy aktívne zapojené. Na ďalších stranách predkladá Jaroslav Durec obraz životného príbehu Ľudmily Podjavorinskej z hľadiska literárnokritickej reflexie a národného hnutia. Kamila Fircáková dáva do pozornosti študentské korporácie 19. a 20. storočia, ktoré prínos jednotlivých žien národného hnutia pripomínajú tým, že sú nositeľmi ich mien. Historickú sekcii uzatvára štúdiá Mateja Mindára, ktorá čitateľa prenáša do novej histórie, ktorá bola svedkom rozdelenia Česko-Slovenska. Dáva tu priestor ženám vo vrcholovej politike, ktoré sa zaslúžili o vznik samostatnej Slovenskej republiky.

Kulturologický blok obsahuje tri príspevky. Prvý reflektuje osud málo prebádanej osobnosti slovenskej kultúry Magdy Husákovvej-Lokvencovej. Jozef Leikert v nej tiež poukazuje na originalitu, mnohotvárnosť a neopakovateľnosť jej diela. Pozoruhodná je spoločná štúdiá Lukáša Perného a Ladislava Skraka, ktorá analyzuje tvorbu ženských autoriek z Výtvarného odboru Matice slovenskej a Klubu výtvarníkov a výtvarných teoretikov pri Slovenskom zväze protifašistických bojovníkov. Menej známu Bronislavu Kubánkovú predstavuje Alena Balážecová vo svojej biografickej štúdií zameranej na každodennosť a pedagogický prínos tejto osobnosti.

Zahraničná sekcia púta príbehmi žien, ktoré preukazovali svoju odvahu, intelekt a kreativitu aj za hranicami svojej vlasti, kde by sme mohli očakávať skôr akési splynutie s domácim obyvateľstvom a postupné zabúdanie na svoje korene. Táto sekcia nám však dokazuje, aký by bol omyl ostávať v tieto domnienke. Väčšina príspevkov sa venuje

osudom a pôsobeniu slovenských žien na Dolnej zemi, ktoré značnou mierou prispeli nielen k udržaniu, ale aj k rozvoju slovenskej kultúry, národnosti a jazyka. Prvá a druhá štúdia sa však od ostatných líši krajinou pôsobnosti. Autorka prvej, Marta Dobrotková, prináša výskum aktivít slovenských žien v USA koncom 19. a začiatkom 20. storočia, ktoré sa zapájali do národného hnutia v rámci Živeny, aby pomohli Slovákom doma vymaniť sa spod nadvlády Rakúsko-Uhorska. Druhý príspevok predkladá zas život aktérky, ktorú by sme nečakali – Američanky, z ktorej sa stala dušou Slovenka, a tak sa aj zapísala k slovenským ženám národného hnutia. Píše o nej Mária Rapošová.

Až tretia téma zahraničnej sekcie obracia pozornosť na Dolnú zem, konkrétne na dolnozemske mamovky – nositeľky slovenskosti a počiatky osídľovania Dolnej zeme, ktorej sa venuje srbská krajanka Anita Murgašová. Z dolnozemiak si Katarína Koňariková vybrala Máriu Matějovskú, prvú slovenskú učiteľku v Bulharsku, s cieľom priblížiť jej osobnosť a prínos do rozvoja slovenských enkláv v Bulharsku. Na poli dolnozemskeho umenia výrazne vynikla Zuzana Chalupová so svojimi insitnými malbami, ktorej prácu a život priblížila Olinka Gloziková-Jonášová. Nemenej významnými boli ďalšie slovenské ženy, ktoré svojou činnosťou priniesli slovenskú kultúru na Dolnú zem, a to spisovateľka Eržika Mičátková (Milana Arňášová Radićová), maliarka Zuzka Medved'ová (Andrea Rojková), herečka Ludmila Hurbanová (Anna Horvátová), národné buditeľky Adela Medvecká Čajaková a Adela Čajaková Petrovičová (Ján Lačok) a spisovateľka Mariena Czoczeková-Eichardtová (Mária Horvátová).

Posledná sekcia je zameraná na pôsobenie slovenských žien z pohľadu literatúry. Začína obrazom národného života a literárnej reflexie Eleny Maróthy-Šoltésovej a Ludmily Podjavorinskej. Július Lomenčík v príspevku predkladá analýzu ich diel. Ďalšia štúdia, ktorú prináša Ivica Hajdučeková, ukazuje význam archívneho výskumu zameraného na život a tvorbu poetky Maše Haľamovej. Posledná štúdia v rámci celého zborníka analyzuje impulzy nielen národnej emancipácie v románe *Sestry*, ktorý napísala „povinná“ autorka Terézia Vansová. Týmto rozborom Jaroslav Vlnka uzatvára literárnu sekciu aj celý zborník.

Tematicky sa zborník teda sústreďí na celý rad významných osobností, ktoré formovali slovenský verejný život. V rámci literatúry a publicistiky popri „povinných“ velikánkach, ako Elena Maróthy-Šoltésová, Terézia Vansová či Božena Slančíková-Timrava, sa priestor venuje aj autorkám detskej literatúry – Ludmile Podjavorinskej, Márii Rázusovej-Martákovej. V sfére divadla a umenia dielo pripomína priekopnícku rolu prvej slovenskej ochotníckej herečky Anny Hurbanovej-Jurkovičovej. V neposlednom rade zborník vyzdvihuje ženy, ktoré stáli po boku národovcov ako organizátorky a aktivistky, napríklad Amália Francisciová, ktorá preniesla umenie a svoj ženský cit na obal *Stanov Matice slovenskej*.

Sila zborníka *Slovenské ženy v národnom hnutí* spočíva najmä v šírke jeho záberu. Tridsaťtri štúdií od rôznych autorov logicky prináša rôznorodé metodologické prístupy. Prináša nielen biografické poznanie, ale aj literárne analýzy a kulturologické reflexie s prienikmi sociológie a politológie. Táto pluralita umožňuje čitateľovi získať plastický obraz o mnohorakých podobách ženskej angažovanosti.

Editorská práca Jaroslava Durca a Pavla Maduru dokázala zjednotiť tieto príspevky do koherentného celku, ktorý neslúži len ako pocta aktérkam, ale predovšetkým ako seriózny vedecký príspevok. Odbornú úroveň garantujú aj mená recenzentov, ktorými boli Pavol Parenička a Jozef Tatár.

Zborník *Slovenské ženy v národnom hnutí* je základným kameňom pre každého, kto sa zaujíma o slovenské dejiny 19. a 20. storočia a hľadá viac než len tradičný „učebnicový“ výklad zameraný najmä na mužskú líniu osobností. Je to rozsiahla a potrebná publikácia, ktorá potvrdzuje, že slovenské národné hnutie bolo dielom nielen mužov, ale aj mimoriadne schopných, vzdelaných a odvážnych žien. Zborník presvedčivo argumentuje, že ženy čelili dvojitému útlaku – ako príslušníčky národa bojujúceho o prežitie v Uhorsku a zároveň ako ženy v patriarchálnej spoločnosti, ktorá im upierala prístup k vzdelaniu a verejnému priestoru. Ich boj bol teda dvojitý: za národ a za vlastnú emancipáciu. Matica slovenská týmto dielom úspešne naplňa svoje kultúrne a vedecké poslanie – pripomínať a systematicky spracovávať kľúčové témy národnej identity.

Zuzana Kyzeková Füle